

(١) نووسین به چه‌قو

بالاس، ئه‌و ئه‌فسه‌ره فاشیسته‌ی لیتکولینه‌وه‌ی له‌ته‌ک لۆرکا‌دا ک‌ردبوو، پتی گوتبوو: «له‌ کن من ئه‌و ک‌ریکاره‌ نه‌خوێنده‌واره‌ی سه‌نگه‌ری لێ گ‌رتوین و ده‌ستمان لێ ده‌وه‌شینی، زۆر باش‌تره‌ له‌و پۆشنیبه‌ری که‌ خۆی له‌ ناو زووره‌مه‌دا زیندانی ده‌کا و ک‌تیب ده‌نوسێ. ئه‌گه‌ر هه‌ردووکیان ده‌ستگیر بکه‌م، ک‌ریکاره‌که‌ به‌ پ‌ژه‌وه‌ گ‌ولله‌باران ده‌که‌م، به‌لام پۆشنیبه‌ره‌که‌ به‌و په‌ری تام و چ‌یز لێ وه‌رگ‌رتنه‌وه‌ ده‌کوژم.» (١)

مه‌لا به‌ختیاریش له‌ دوومه‌ین ف‌یستیقای‌ی ئه‌ده‌بیه‌ی که‌لاوێژدا که‌ له‌ نیوان ١٢ تا ١٩/١١/١٩٩٧ دا له‌ سلێمانی ساز ک‌را، گوتبوو: «ئێمه‌ که‌ چه‌ک‌دارێکی نه‌خوێنده‌واره‌ی سه‌ر به‌ بنه‌ماله‌ی بارزانی ده‌گ‌رین، ده‌یکوژین، ئیدی چ‌ۆن له‌ نووسه‌رێ یان ه‌ونه‌رمه‌ندێ که‌ له‌گه‌ل س‌یبه‌قی ئیصراری سه‌قافیه‌ی خۆیدا به‌ره‌مه‌که‌ی، ه‌ونه‌رمه‌که‌ی ده‌باته‌ ه‌ولێر، خۆش ده‌بین؟» ئه‌م گوتیه‌ی مه‌لا به‌ختیار له‌ ز: ٦٠ ی پ‌تکه‌وتی ١٩/١١/١٩٩٧ ی «هه‌رمه‌تا، که‌ زمانحالی ح‌وکومه‌تی سلێمانیه‌ و له‌ تیفی و را‌دیۆی به‌ک‌تیبی ن‌یشتامانیشه‌وه، بلا‌و ک‌رایه‌وه‌.

له‌ هه‌ر کۆرێک‌دا ر‌ێبین هه‌ردی ره‌خه‌ له‌ ی. ن. ک. ب‌گ‌رێ، مه‌لا به‌ختیار ده‌سته‌به‌چی بۆی هه‌له‌ده‌ستێ و به‌ زه‌بری هه‌رمه‌ ناچارێ ده‌کا، په‌شمانی ده‌ریبه‌رێ و داوای لێ بو‌ردنیش بکا. له‌م ک‌تیه‌یه‌ی نیوان ر‌ێبینی خاوه‌ن قه‌له‌م و مه‌لا به‌ختیارێ خاوه‌ن ده‌سه‌لات‌دا، غه‌فوره‌ سال‌ح عه‌بدوڵلا به‌ ئاشک‌را لایه‌نی دووم ده‌گ‌رێ. (٢)

غه‌فوره‌ سال‌ح ئه‌گه‌ر به‌ پ‌ستی مه‌لا به‌ختیار «که‌ هه‌ر م‌ینا نه‌وه‌ی شه‌رعیه‌ی ئه‌و فاشیسته‌ ده‌یه‌قی لۆرکای به‌ره‌و کۆرپه‌یانی گ‌ولله‌باران ک‌ردن نارد» ده‌ج‌ه‌نگی، ئه‌وا با چی زووتره‌، هه‌ردوو ده‌ستی هه‌لب‌یبه‌رێ، ئه‌مه‌یانی ئاب‌ووه‌مه‌ندان‌تره‌. ترسی غه‌فوره‌ له‌ ده‌زگای سه‌رک‌وتگه‌ر، له‌ زم‌ینه‌ی هه‌لومه‌رجی ژایانی پ‌یش پ‌اپه‌رینییه‌وه‌ هه‌له‌ده‌ق‌ولێ. چیی داخه‌ هیچ له‌ ئه‌زمونه‌ی تالی پ‌ا‌بردوویه‌وه‌ ف‌ێر نه‌بووه‌، ئه‌گه‌رنا خۆی دووباره‌ نه‌ده‌م‌کرده‌وه‌ و به‌ ستاپ‌شک‌ردنی ده‌سه‌لات‌ه‌وه، نه‌ده‌چووه‌ شه‌ری تا‌قمی کۆفاری (په‌ه‌ند)وه‌.

«نووسه‌ر: بریتیه‌ له‌ ش‌یوازی نووسین» سه‌رنجی ش‌یوازی نووسینی ر‌ێبین بد‌هن: «هه‌موو ئه‌مانه‌ ده‌یه‌خشم به‌ نه‌خوێنده‌واره‌یه‌که‌ی غه‌فوره‌. ٥٩ یان: ده‌یه‌خشین به‌ ساویلکه‌یه‌که‌ی غه‌فوره‌ و ده‌لێین قه‌ینا‌کا. ٦٧ یان: ئه‌مانه‌ش هه‌ر بۆ غه‌فوره‌. ل. ٧٣.» (٣)

چه‌قۆک‌یشه‌ په‌سه‌نه‌کانی سلێمانی که‌ نیازی شه‌ریان ده‌بێ، پ‌یشه‌کی دوو س‌ێ نووکه‌چه‌قۆ له‌ خۆیان ده‌ده‌ن، ئینجا ه‌ترش بۆ قوربانیه‌یه‌که‌ ده‌بن. به‌ سه‌راپای وه‌لامه‌که‌ی ر‌ێبین هه‌ردیه‌یه‌وه‌ ئه‌م ش‌یوازی ته‌حه‌داک‌ردنه‌م، که‌ چه‌قۆ ته‌رح‌دانی پ‌ێ ده‌لێن، به‌دی ک‌رد.

ر‌ێبین سووکایه‌تیه‌ به‌ غه‌فوره‌ سال‌ح که‌ هه‌لوێستی لاوازه‌، له‌ سلێمانیدا غه‌ریبه‌ و ده‌سته‌یشی ناروا، ده‌کا، که‌چی نازناوی «گه‌وره‌ترین شاعیری ه‌ارچه‌رخ» به‌ شه‌رک‌ز ب‌یکه‌سی ده‌سه‌ترۆش‌تووی خاوه‌نکارێ ده‌یه‌خ‌شێ. خۆ ک‌یف‌کردنه‌وه‌ له‌ ب‌د‌ه‌سه‌لاتان و به‌ بالای ده‌سه‌لات‌داراندا هه‌لگوتن، هه‌ر له‌ فاشیست و تاک‌په‌رستان، له‌هه‌ر ک‌وێ بن، چه‌کیان به‌ شان‌ه‌وه‌ ب‌ێ، یان قه‌له‌میان به‌ ده‌سته‌وه‌ ب‌ێ، ده‌وه‌ش‌په‌ته‌وه‌.

(١) چ‌ۆن لۆرکایان گ‌ولله‌باران ک‌رده‌؟ و. گو‌شاد حه‌مه‌سه‌عید، کۆفاری هه‌لاله‌، ٢٢٧ ز: ٤ و ٥ نه‌ورۆزی ٢٠٠٠ ئه‌لمانیا.
(٢) کاتێ ر‌ێبین هه‌ردی ده‌یه‌ته (عه‌راپ)یان! غفوره‌ صالح عبدالله، ئاینده‌، ژماره‌: ٦ کانوونی دووم ٢٠٠٠ سلێمانی.
(٣) کاتێ غفوره‌ ده‌یه‌ته چاوساغان، ر‌ێبین هه‌ردی، ئاینده‌، ژماره‌: ٥ کانوونی یه‌که‌م ١٩٩٩ سلێمانی.

(۲) زمان ژنه و نووسینیش نهوین*

شوان ئهممه پئی وایه، وهک چۆن ئهوانه‌ی ره‌مغه ئاپاسته‌ی ئه‌دوینس ده‌کهن، پئوسپه‌سته پاشخانکی رۆشنیبری باشیان به‌یبت و به‌هموو تیز و که‌رسه تازه‌کانی ره‌مغه چه‌کدار بن، هه‌روایش ئه‌وانه‌ی ره‌مغه له‌تاقمی گو‌فاری ره‌هه‌ند ده‌گرن، پئوسپستان به‌همان پاشخان و که‌رسه هه‌یه (۱)

من وای بۆ ده‌جهم ئه‌مه به‌راوردکردنیکی ناره‌وايه، ئاخ‌ر گرووی ره‌هه‌ند، نه‌ک هه‌ر له‌ ئاستی ئه‌دوینسدا نین، به‌لکو ته‌نانه‌ت توانای ئه‌وه‌شیان نییه‌ دێره‌ شیعریکی ئه‌و شاعیره‌ مه‌زنه، یان په‌ره‌گرافه‌ی له‌ نووسینیکی که‌مه‌ کوردیه‌یکی ره‌وان. پئی ده‌جۆ شوان ئهممه‌ هه‌موو خه‌تیکی پئی گو‌یز بئی، ئه‌گه‌رنا ئه‌و ستایشه‌ ناره‌وايه‌ی گرووی ره‌هه‌ندی نه‌ده‌کرد. پیا‌هه‌لگوتنی ناره‌واش وه‌ک هه‌رشه‌ی ناره‌وا، په‌نگه‌دانه‌وه‌ی فیکری خه‌له. من وه‌ک ئه‌و ناکه‌م، به‌ به‌لگه‌وه‌ قسه‌ ده‌که‌م.

هیوا قان‌ر که‌ به‌رتۆمه‌بری گو‌فاری ره‌هه‌نده، به‌مه‌به‌ستی به‌ره‌به‌رچدانه‌وه‌ی هاشم کۆچانی، وتاریکی نووسیه‌وه و سوودی له‌هه‌ندۆ په‌ره‌گرافی کتیی «النظام و الکلام»ی ئه‌دوینس وه‌رگرتوه، به‌لام وه‌ک هاشم کۆچانی بۆی راست کردوه‌ته‌وه، به‌ئه‌وانیوه‌ بۆچوونه‌کانی ئه‌دوینس به‌ده‌ستیاکیه‌وه‌ بکاته‌ کوردیه‌یک، که‌ خه‌وتنه‌ر لئی تۆ بگا. (۲)

هه‌ندریڤ که‌ سه‌ر به‌تاقمی ره‌هه‌نده، که‌ شیعری «اغنیه‌ الی حروف الهجاء»ی ئه‌دوینسی کردوه‌ به‌ کوردی، وه‌ک شیروان محموود محمه‌د بۆی راست کردوه‌ته‌وه، ئه‌وه‌نده‌ی هه‌له‌ کردوه‌ که‌ به‌ زه‌ممه‌ت دینه‌ ژماردن (۳) ئه‌وی خاوه‌نی پوانه‌یه‌یکی نوێ بئی، نوێخوازانه‌ ره‌وتار ده‌کات و ژیا‌نی به‌ سه‌رینه‌وه‌ی که‌سانی دیکه‌وه‌ به‌ند نا‌ی. به‌ ستایشی ناره‌وا و هه‌لسه‌نگاندنی ساخته‌ نووسه‌ری گه‌وره‌ دروست نا‌ی. گروویخواریش هه‌ر درێژدانه‌ به‌ سیسته‌می خه‌یلا‌یه‌تی. به‌ راست کام خه‌ی‌ب له‌تاقمی ره‌هه‌ند توندی‌ۆتر و داخو‌تره‌؟

کۆزان چونکه‌ به‌ راستی نوێخواز و چه‌شکین بوو، په‌ره‌مه‌تری به‌ مامۆستای خۆی ده‌زانی. ئه‌دوینس که‌ ته‌نیا هه‌ر رووناکیه‌ریکی گه‌وره‌ نییه‌، به‌لکو دیاردیه‌یکی رۆشنیبرییه‌، له‌ نوێترین شیعریدا، له‌و دیو ده‌مامکی موته‌نه‌بیه‌یه‌وه‌ ده‌یه‌ی.

تاقمی ره‌هه‌ند که‌ ئه‌وه‌نده زۆر باس له‌ دژایه‌تیکردنی ده‌سه‌لات ده‌کهن، ئاخۆ ده‌توانن رسته‌یه‌یک به‌ نموونه‌ به‌هێنه‌وه، که‌ به‌ خامه‌ی یه‌کیکیان، پێش پا‌هه‌رین دژی ده‌سه‌لاتی به‌عس نووسه‌رابی؟ له‌ دوا‌ی پا‌هه‌رینه‌سه‌وه، هه‌میشه‌ ده‌روازه‌ی ئامه‌زی پێ سۆزی بنگ به‌ روویاندا له‌سه‌ر پشت بووه.

دوو سه‌ی رۆژ پێش پا‌هه‌رین، ئاسایشی سه‌لیمانی، به‌ریاری دا‌بوو، کۆمه‌لێ نووسه‌ر و هونه‌رمه‌ند وه‌ک با‌رمه‌ کل بداته‌وه، تا له‌ ته‌نگانه‌دا وه‌ک قه‌لغان بۆ پاراستنی گیانی به‌عسیه‌یکان به‌کاریان به‌هێنن. به‌ راست له‌به‌ر چی نا‌وی هه‌یج کام له‌ «نوێخوازانه» له‌و لیسته‌یه‌دا نه‌بوو؟ به‌عس گله‌ی چی له‌ که‌سانیک هه‌بێ، که‌ له‌ سه‌ره‌وه‌ختی با‌ی مه‌رگ و نه‌نفالدا، بانگه‌شه‌یان بۆ ئه‌وه‌ کردبێ، که‌ ئه‌وی پێوه‌ندی بئی، له‌ ئێ‌وان ئه‌ده‌ب و واقیعه‌دا نییه‌. ئه‌دوینس به‌ زمانیکی هه‌تنده‌ جوان و با‌لا ده‌نووسێ، شیعری شیاوی ئه‌وه‌یه‌ وه‌ک ده‌قی په‌رۆز سه‌رنجی بدری، وه‌لێ ئه‌و زمانه‌ی تاقمی ره‌هه‌ند پێی ده‌نووسن، ده‌رۆزه‌ی پێ ده‌شێ.

وما کل محضوب البنان یثینه

ولا کل مسلوب الفؤاد جمیل.

2000. 05. 23

* ئه‌دوینس (۱) دوا ستوونی کوردستانی نوێی رۆژی ۱۳/۵/۲۰۰۰

(۲) هاشم کۆچانی، به‌لێ دیالۆگ نه‌ک وه‌می شه‌ر، رابوون: ۲۴ سووت ۱۹۹۸

(۳) شیروان محموود محمه‌د، شیعیر وه‌رگه‌ران یان شیعیر وه‌رگه‌رانن؟ رابوون، ژ: ۲۵ ل: ۲۳ سووت ۱۹۹۸